

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ	6
РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОСЛІДЖЕНОГО РЕГІОНУ	11
РОЗДІЛ 3. МАТЕРІАЛ І МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ	19
РОЗДІЛ 4. СТРУКТУРА БІОТИЧНОГО КОМПОНЕНТУ ЕКОСИСТЕМИ УРОЧИЩА «ІВАНЬКІВСЬКЕ»	23
4.1. Герпетофауна околиць с. Іванька	23
4.2. Теріофауна дослідженої території.....	25
РОЗДІЛ 5. ОРНІТОФАУНА ДОСЛІДЖЕНОЇ ТЕРИТОРІЇ	30
5.1. Таксономічний аналіз авіфауни околиць с. Іванька.....	30
5.2. Видовий склад орнітоценозів дослідженої території	33
5.3. Просторова організація та екологічні групи птахів	50
РОЗДІЛ 6. ПЕРЕДУМОВИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ОХОРОНИ АВІФАУНИ ОКОЛИЦЬ с. ІВАНЬКА	55
ВИСНОВКИ	60
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	61

ВСТУП

На сьогодні проблеми охорони довкілля як в глобальному контексті так і на локальному рівні дедалі більше загострюються. В результаті стрімкого розвитку промисловості, збільшення площ сільськогосподарських угідь помітно скорочуються ареали існування великої кількості видів тварин, нездатних до швидкої та ефективної адаптації до збільшення рівня антропогенного тиску. Через тотальну деградацію природних екосистем доводиться вдаватися до радикальних дій – повного вилучення природних біотопів зі структури господарських угідь та формування в їх межах природо-заповідних територій.

З-поміж інших заповідних об'єктів заказники є природними чи антропогенно-трансформованими територією, у яких охороняють не повністю весь природний комплекс, а лише окремі його елементи: фауну, флору, окремі їх види або інші таксони, окремі історичні або геологічні об'єкти.

Надзвичайно важливим структурним елементом кожної екосистеми є її тваринне населення, зокрема авіфауна, яка майже завжди є найбільшою за біомасою її одиницею. Птахи тісно пов'язані з усіма елементами біогеоценозу, впливаючи на рослинний і тваринний світ.

Для розробки дієвих менеджмент-планів функціонування заповідних територій потрібно володіти репрезентативною картиною структури і стану їх орнітофауни. Насамперед, це важливо для щойно створених об'єктів ПЗФ, або тих, чиє створення лише планується.

Для організації подальшого моніторингу необхідно провести якісні пілотні дослідження орнітонаселення території, ґрунтуючись на яких можна буде прогнозувати темпи і напрямки динаміки угруповань птахів. Отже, надзвичайно важливо вивчити видову структуру птахів, особливості їхніх топічних і трофічних зв'язків.

Тому *метою* цієї дипломної роботи є комплексний аналіз видової структури та її сезонних рис, кількісних параметрів орнітофауни,

особливостей трофічних і топічних зв'язків птахів околиць с. Іваньки Липовецького р-ну Вінницької області.

Для реалізації мети було сформульовано наступні **завдання**:

- 1) дослідити видовий склад птахів території;
- 2) з'ясувати співвідношення різних екологічних груп птахів в орнітоценозі;
- 3) відстежити специфіку організації орнітокомплексів території впродовж різних сезонів року;
- 4) дослідити особливості топічних зв'язків орнітофауни території;
- 5) встановити головні загрози для авіфауни території, запропонувати шляхи для їх нейтралізації.

Об'єктом дослідження стали процеси формування і функціонування орнітоценозів околиць с. Іваньки Липовецького р-ну Вінницької області.

Предметом дослідження – орнітоценози околиць с. Іваньки Липовецького р-ну Вінницької області.

Наукова новизна і теоретичне значення роботи полягає у тім, що вперше здійснене комплексне вивчення видового складу та відносної чисельності орнітонаселення околиць с. Іваньки Липовецького р-ну Вінницької області. Встановлене співвідношення екологічних груп птахів за характером перебування на території в різні сезони року, трофічні та топічні зв'язки.

ВИСНОВКИ

1. Обстежена територія в різні періоди року підтримує існування 82 видів тварин, які належать до типу Хордові Chordata. З них: 2 види земноводних Amphibia, 1 вид плазунів Reptilia, 68 видів птахів Aves та 11 видів ссавців Mammalia.

2. За характером перебування на території птахи поділяються на осілих – 32,4% (22 види), гніздових і перелітних – 46,8% (33 види), гніздові в суміжних біотопах – 16,2% (11 видів), пролітних – 8,7% (6 видів) та зимуючих – 10,3% (7 видів).

3. За місцем розташування гнізд в авіфауні території розрізняють кроногніздові види – 53,4% (16 видів), наземногніздові види – 40% (12 видів), дуплогніздові та гніздові паразити по 3,3% (по 1 виду).

4. За типом корму, домінуючого в раціоні, авіфауна проєктованого заказника поділяється на 7 груп: наземні безхребетні – 19 видів птахів (27,9%), наземні безхребетні / рослини – 17 видів (25%), рослини / наземні безхребетні – 14 видів (20,7%), хордові та безхребетні тварини – 12 видів птахів (17,6%), облігатні фітофаги та поліфаги – по 3 види (по 4,4%).

5. Пропонується створення в межах даної території орнітологічного заказника, оскільки структура ландшафтних компонентів, їх флора та фауна, а особливо орнітонаселення є типовою для Східного Поділля. В умовах високо ступеню розораності суміжних земель та інших проявів антропогенного тиску ділянки з природними ландшафтами потребують охорони.

6. Територія орнітологічного заказника місцевого значення «Іваньківський» має природоохоронне, освітньо-виховне, естетичне та рекреаційне значення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барбот-де-Марни Н.П. Отчет о поездке в Галицию, Волынь и Подолию в 1885 году / Н.П. Барбот-де-Марни // Записки минералогического об-ва. – Спб., 1886.
2. Бибби К. Методы полевых экспедиционных исследований. Исследования и учеты птиц / К. Бибби, М. Джонс, С. Марсен. – М.: Союз охраны птиц России, 2000. – 186с.
3. Бокотей А.А. Про способи гніздування хатнього горобця / А.А. Бокотей // Беркут. – 1996. – С.173.
4. Бокотей А.А. Структура методичних підходів до вивчення населення птахів урболандшафтів (на прикладі м. Львів) / А.А. Бокотей // ІВА – програма. Обліки птахів: підходи, методики, результати. – Львів-Київ, 1997. – С. 58-62.
5. Бокотей А.А. Гніздування чикотня в природних і урбанізованих ландшафтах Західної України / А.А. Бокотей, І.М. Горбань, В.А. Костюшин, Г.В. Фесенко // Беркут. – 1994. – Т.3, вип. 1. – С.22-26.
6. Бурчак-Абрамович М.О. До орнітофауни Північного Поділля / М.О. Бурчак-Абрамович // Збірник праць музею зоології. – 1934. – № 14. – С.137-141.
7. Второв П.П. Определитель птиц фауны СССР: Пособие для учителей / П.П. Второв, Н.Н. Дроздов. – М.: Просвещение, 1980. – 256с.
8. Герхнер В.Ю. Матеріали до вивчення птахів Поділля / В.Ю. Герхнер // Збірник праць зоологічного Музею АН УРСР. – 1928. – №5. – С.151-192.
9. Гулай В.И. Экологическая характеристика водноболотных охотничьих птиц западной лесостепи Украины. Автореф. дис. канд. биолог. наук / В.И. Гулай. – Днепропетровск, 1980. – 23с.
10. Гулай В.І. Новий екологічний тип припутнів / В.І. Гулай // Матеріали 1-ї конференції молодих орнітологів України. – Чернівці, 1994. – С. 53-54.
11. Дементьев Г.П. Руководство по зоологии. Том 6. Позвоночные. Птицы / Г.П. Дементьев. – Изд-во АН СССР. – М.-Л., 1940. – 856с.

12. Долгушин И.А. Птицы Казахстана. Том 1 / И.А. Долгушин. – Алма-Ата: Изд-во АН Казахской ССР, 1960. – 470с.
13. Животный мир Молдавии. Птицы / [Аверин Ю.В., Ганя И.М., Зубков Н.И., Мунтяну А.И., Успенский Г.А.]; под ред. Г.А. Успенского. – Кишинев: «Штиинца», 1981. – 336с.
14. Иванов А.И. Краткий определитель птиц СССР / А.И. Иванов, Б.К. Штегман. – Л.: «Наука», 1978. – 560с.
15. Ільїнський С.В. Поширення й біотопічний розподіл грака *Corvus frugilegus* L. і сороки *Pica pica* L. у м. Хмельницький (гніздовий період) / С.В. Ільїнський // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія біологічна. – Ужгород, 2008. – Вип.23. – С.47-53.
16. Ільїнський С.В. Сучасний стан орнітофауни м. Хмельницький / С.В. Ільїнський // Міжвідомчий науковий тематичний збірник «Птахівництво». – 2008. – Вип. 61. – С.1-9.
17. Каминская Н.В. Хищные птицы Подолья / Н.В. Каминская // Изучение и охрана большого и малого подорликов в Северной Евразии. Материалы У международной конф. по хищным птицам Северной Евразии (Иваново, 4-7.02.2008). – 2008. – С.243-244.
18. Кесслер К.Ф. Птицы воробьиные губерний Киевского учебного округа / К.Ф. Кесслер // Труды комиссии для описания Киевского учебного округа. – К., 1851. – Т.1. – 136с.
19. Кесслер К.Ф. Птицы хищные и куриные губерний Киевского учебного округа / К.Ф. Кесслер // Труды комиссии для описания Киевского учебного округа. – К., 1851. – Т.1. – 56с.
20. Кесслер К.Ф. Птицы голенастые и водные / К.Ф. Кесслер // Естественная история губерний Киевского учебного округа. – К., 1853 – Вып.4. – 102с.
21. Корінний В.І. Геологічна будова й корисні копалини / В.І. Корінний / Географія Вінницької області. – Вінниця: «Гіпаніс», 2004. – С. 17-35.
22. Костюшин В. Південнобузький меридіальний екологічний коридор: стислий огляд біорізноманіття та найцінніші території / В. Костюшин, А.

- Кузьменко, В. Онищенко, Г. Чорна, С. Таращук та ін. // Чорноморська програма Ветландс Інтернешнл. – Київ, 2007. – 92с.
23. Кузякин А.П. Зоогеография СССР / А.П. Кузякин // Научные записки МОПИ им. Н.К. Крупской. Биогеография, 1962. – Т.109, Вып. 1. – С.3-182.
24. Любченко В.Є. Адміністративно-територіальний поділ / В.Є. Любченко // Географія Вінницької області. – Вінниця: «Гіпаніс», 2004. – С. 141-147.
25. Майхрук М.І. Динаміка населення птахів м. Тернопіль / М.І. Майхрук // ІВА – програма. Обліки птахів: підходи, методики, результати. – Львів-Київ, 1997. – С.90-97.
26. Марисова І.В. Зимова орнітофауна м. Ніжина / І.В. Марисова, Л.П. Кузьменко // Вестник зоологи. – 1998. – № 32(5-6). – С. 59-63.
27. Матвеев М.Д. Особливості розмноження великої синиці на Поділлі / М.Д. Матвеев // Матер. 2-ї конф. молодих орнітологів України. – Чернівці, 1996. – С. 123-126.
28. Матвеев М.Д. Птахи родини синицеві (Paridae) в умовах Поділля (структура популяцій, біологія розмноження, міжвидові зв'язки) / М.Д. Матвеев. – Автореф. дисерт. канд. біол. наук. – К., 1998. – 16с.
29. Матвеев М.Д. Орнітофауна східного Поділля / М.Д. Матвеев // Пріоритети орнітологічних досліджень. Матеріали і тези доповідей УІІ наукової конференції орнітологів заходу України, присвяченої пам'яті Густава Бельке. – Львів – Кам'янець-Подільський, 2003. – С. 49-56.
30. Матвеев М.Д. Фауна / М.Д. Матвеев // Верхнє Побужжя. Проектований Національний природний парк України (Хмельницька область). – Кам'янець-Подільський, 2007. – С.20-25.
31. Матвійчук О.А. Видовий склад птахів антропогенних ландшафтів м. Вінниці в осінньо-зимовий період / О.А. Матвійчук // «Теорія і практика сучасного природознавства»: Збірник наукових праць. – Херсон, 2005р. – С.124-128.

32. Матвійчук О.А. Орнітофауна водно-болотних комплексів м. Вінниці / О.А. Матвійчук // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія: Біологія. – 2005р. – №1-2 (25). – С.40-44.
33. Матвійчук О.А. Сучасний стан і проблеми охорони авіфауни Вінницької області / О.А. Матвійчук // Актуальні питання географічних, біологічних та хімічних наук. Основні наукові проблеми та перспективи дослідження. – Вип. 3. – Вінниця, 2006. – С. 90-91.
34. Матвійчук О.А. Стан популяції денних хижих птахів у Вінницькій області / О.А. Матвійчук // Актуальні питання географічних, біологічних та хімічних наук. Основні наукові проблеми та перспективи дослідження. Збірник наукових праць ВДПУ. – 2009. – Вип. 6(11). – С. 111-113.
35. Матвійчук О.А. Осінне-зимова авіфауна водойм м. Вінниці / О.А. Матвійчук, О.В. Гулеватий // Актуальні питання географічних, біологічних та хімічних наук. Основні наукові проблеми та перспективи дослідження. – Вип. 5 (10). – Вінниця, 2008. – С. 73-75.
36. Матвійчук О.А. Заходи щодо збереження орнітофауни водно-болотних комплексів Східного Поділля / О.А. Матвійчук, А.Б. Пірхал // Еколого-фауністичні особливості водних та наземних екосистем: Всеукр. наук. конф. 12-13 лютого 2008р. – Львів, 2008. – С. 109-113.
37. Матвійчук О.А. Видова структура орнітоценозів Верхнього і Середнього Побужжя в умовах антропогенної трансформації екосистем / О.А. Матвійчук: автореф. дис ... канд. біол. наук: 03.00.16. – Одеса, 2011. – 20с.
38. Матвійчук О.А. Кадастр наземних тетрапод Вінницької області / О.А. Матвійчук, А.Б. Пірхал, В.Ю. Ремінний; за заг. ред. В.Г. Кур'яти. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. – 436с.
39. Матвійчук О.А. Колоніальні чаплеві (Ardeidae) Вінницького Побужжя / О.А. Матвійчук, В.В. Серебряков // Питання біоіндикації та екології. – 2008. – Вип. 13. – № 1. – С. 113-119.

40. Матвійчук О.А. Орнітофауна Верхнього і Середнього Побужжя / О.А. Матвійчук, В.В. Серебряков. – К.: Фітосоціоцентр, 2010. – 280с.
41. Матвійчук О.А. Загальна характеристика фауни ставу Шершні / О.А. Матвійчук, Л.П. Дика, І.І. Салій, Л.Ю. Варварук // Materiály XII mezinárodní vědecko - praktická konference «Dny vědy – 2016». – Díl 16. Lékařství. Biologické vědy: Praha. Publishing House «Education and Science» s.r.o – P. 82-85.
42. Матвійчук О.А. Орнітофауністична характеристика ставу Шершні та прибережних біотопів / О.А. Матвійчук, Л.П. Дика, І.І. Салій, М.В. Ладанюк // Materials of the XII International scientific and practical conference «Modern Scientific Potential – 2016», February 28 – March 7, 2016. – Sheffield: «Science and Education LTD», 2016. – P. 64-68.
43. Матвійчук О.А. Птахи Вінниччини / О.А. Матвійчук, А.Б. Пірхал, А.В. Відуецький. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. – 328с.
44. Микитюк А.В. Методические рекомендации по организации учета птиц / А.В. Микитюк. – К.: Изд-во Украинского общества охраны птиц, 1997. – 32с.
45. Микитюк О. ІВА території України: території важливі для збереження видового різноманіття та кількісного багатства птахів / О. Микитюк. – К.: СофіАРТ, 1999. – 324с.
46. Михеев А.В. Определитель птичьих гнезд / А.В. Михеев. – М.: Просвещение, 1975. – 176с.
47. Мудрак О.В. Раритети тваринного світу Поділля: стан, загрози, збереження. Монографія / О.В. Мудрак, О.А. Матвійчук, Г.В. Мудрак, М.Д. Матвеев, М.В. Дребет та ін. / За заг. ред. О.В. Мудрака – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. – 564с.
48. Мудрак О.В. Раритети тваринного світу Поділля: стан, загрози, збереження. Монографія / О.В. Мудрак, О.А. Матвійчук, Г.В. Мудрак, М.Д. Матвеев, М.В. Дребет та ін. / За заг. ред. О.В. Мудрака – Вінниця: ТОВ «Консоль», 2018. – 594с.

49. Новак В.В. Гніздова орнітофауна сіл Летичівського Побужжя: воронові Corvidae / В.В. Новак // Збірник наук. праць студентів і магістрантів Кам'янець-Подільського національного ун-ту ім. І. Огієнка. Природничі науки. Кам.-Под., 2010. – Вип.4. – С.40-46.
50. Новак В.В. Рідкісні зимуючі птахи сіл Подільського Побужжя / В.В. Новак // Фундаментальні та прикладні дослід. в біології: Матер. II міжнар. наук. конф. студентів, аспірантів та молодих учених. – Донецьк, 2011. – С.61.
51. Новак В.В. Біотопічний розподіл птахів у селах Подільського Побужжя / В.В. Новак // Збірник наукових праць студентів і магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка. Природничі науки. – 2012. – Вип.6. – С.95-101.
52. Новак В.В. Особливості зимівлі і видовий склад птахів урбанізованих територій Поділля / В.В. Новак, В.О. Новак // Збірник матеріалів наук. досліджень студентів і магістрантів Кам'янець-Подільського держ. ун-ту. Природничі науки. Кам.-Под., 2007. – вип. 2. – С.37-43.
53. Новак В.О. Якісний аналіз орнітофауни Хмельницької області / В.О. Новак // Матер. 1-ї конф. Молодих орнітологів України. – Чернівці, 1994 – С. 4-5.
54. Новак В.О. Попередній аналіз орнітофауни Летичівського району / В.О. Новак // Мат. 1-ї конф. Молодих орнітологів України. - Чернівці, 1994. – С. 5-7.
55. Новак В.О. Зимівля в'юркових на Поділлі / В.О. Новак // Мат 2-ї конф. Молодих орнітологів України. – Чернівці, 1996. – С. 131-135.
56. Новак В.О. Зимова орнітофауна східних районів Поділля / В.О. Новак // Беркут, 2003. – Т. 12, Вип. 1-2. – С.14-20.
57. Новак В.О. Перше спостереження арктичного вівчарика в Україні / В.О. Новак // Беркут, 2006. – Т.15, Вип. 1-2. – С.14-20.
58. Новак В.О. Попередній аналіз орнітофауни проектного Національного природного парку «Верхнє Побужжя» / В.О. Новак // Подільський природничий вісник. Кам'янець-Подільський, 2010. – Вип..1. – 132-152.

59. Новак В.О. Орнітофауна Хмельницької області / В.О. Новак, Л.М. Новак. – Хмельницький, 1998. – 46с.
60. Очеретний Д.Г. Зимня орнітофауна юга Вінницької області / Д.Г. Очеретний // Авіфауна України. – 1998. – Вип.1. – С.36-39.
61. Панасенко Б.Д. Поверхневі води / Б.Д. Панасенко / Географія Вінницької області. – Вінниця: «Гіпаніс», 2004. – С. 66-80.
62. Півошенко І.М. Кліматичні умови. Пори року / І.М. Півошенко, С.І. Конєва / Географія Вінницької області. – Вінниця: «Гіпаніс», 2004. – С. 50-65.
63. Подільський А. Про зменшення пернатої дичини в найкращих мисливських угіддях на Поділлі / А. Подільський // Український мисливець і рибалка. – 1928. – №11-12.
64. Портенко Л.А. Очерк фауны птиц Подольской губернии / Л.А. Портенко // Бюллетень МОИП. Отдел биологический. – Т. XXXVII. – М., 1928. – С.4-204.
65. Птахи України під охороною Бернської конвенції: [заг. ред. Г.Г. Гаврись]. – К., 2003. – 394с.
66. Равкин Ю.С. К методике учетов птиц в лесных ландшафтах / Ю.С. Равкин // Природа очагов клещевого энцефалита на Алтае (северо-восточная часть). – Новосибирск, 1967. – С. 66-75.
67. Ремінний В.Ю. Природа Вінниччини. Земноводні та плазуни / В.Ю. Ремінний, О.А. Матвійчук. – Вінниця: ПрАТ «Вінницька обласна друкарня», 2018. – 128с.
68. Табачишин В.Г. Фауна птиц урбанизированных ландшафтов / В.Г. Табачишин, Е.В. Завьялов, Г.В. Шляхтин, В.З. Макаров. – Черновцы, 1997. – 152с.
69. Фесенко Г.В. Птахи фауни України (польовий визначник) / Г.В. Фесенко, А.А. Бокотей. – К, 2002. – 416с.
70. Фесенко Г.В. Анований список українських наукових назв птахів фауни України / Г.В. Фесенко, А.А. Бокотей. – Київ–Львів, 2007. – 111с.

71. Храневич В.П. Огляд фавни птахів Поділля / В.П. Храневич // Нарис фавни Поділля. Ч.1. – Вінниця, 1925-1926. – с.34-90.
72. Храневич В.П. Недавнє минуле фавни птахів / В.П. Храневич // Минуле фавни Поділля. – Вінниця, 1926. – С.18-19.
73. Храневич В.П. Матеріали орнітофауни західних округ України / В.П. Храневич // Записки Кам'янець-Подільської науково-дослідної катедри. – Полтава, 1929. – Т. 1. – С. 5-43.
74. Червона книга України. Тваринний світ / За ред. І.А. Акімова. – Київ: Глобалконсалтинг, 2009. – 600 с.
75. Черкащанко М.І. Екологія вухатої та сірої сов Хмельницької області УРСР / М.І. Черкащанко, І.М. Кірик // Мат 4-ї наук. конф. педагог. ін-тів. – Горький, 1970. – С.402-403.
76. Andrzejowski A. Rys botaniczny krain zwiedzonych miedzy Bohem i Dniestrem od Zbryczy do morza Czarnego odbytych w latach 1823-1824 / A. Andrzejowski. – Wilno, 1830. – S.8-93.
77. Gluzinski I. O ptactwie dzikiem na Podolu / I. Gluzinski. – Warszawa, 1859.
78. Eichwald E. Naturhistorische Skizzen von Lithaeun, Vilhynien und Podolien / E. Eichwald. – Wilno, 1830.
79. Jonsson L. Ptaki Europy i obszaru Sroziemnomorskiego / L. Jonsson – Warszawa: MUSA SA, 1998. – 560p.
80. Rzaczynski G. Historia naturalis Regni Poloniae eto. 1721.
81. Rzaczynski G. Auotuarium Historiae Naturalis. 1742.
82. Svensson L. The most complete field guide to the birds of Britain and Europe / L. Svensson, K. Mullarney, D. Zettersrom, P.J. Grant. – Trento: Harper Collins Publishers, 1999. – 386p.
83. Svensson L. Identification guide to European Passerines / Lars Svensson. – Stockholm, 2005. – 368p.
84. <http://lipovec-rada.gov.ua/strategiya-rozvitku/>
85. <https://map.land.gov.ua/kadastrova-karta>